

Särmä 2 sanasto

Luku 3. Kielitietoisuus

aate = maailmankatsomuksen vaikuttava näkemys tai ajattelutapa

artikkeli = tekstilaji, joka käsittelee jotain aihetta eri näkökulmista melko laajasti

artikuloida = ääntää, lausua, myös: tuoda jokin asia esiin

asenne = suhtautumistapa

audiovisuaalinen = kuvaa ja ääntä sisältävä

ennakkokäsitys = etukäteen muodostettu mielipide

erikoissanasto = jonkin alan sanasto (esim. lääketieteen)

identiteetti = olemus, käsitys itsestä

ideologia = aatejärjestelmä, esim. poliittinen tai uskonnollinen ideologia

instituutio = laitos tai järjestelmä, jolla on omat säännöt ja/tai tavat, esim. yhteiskunnallinen instituutio

kantaa ottava = sellainen, joka ilmaisee mielipiteensä

kielellinen = kieleen liittyvä

kielimuoto = jonkin alueen, yhteisön tai vaikka ammattiryhmän tapa käyttää kieltä

kielipolitiikka = politiikka, joka koskee eri kielten asemaa ja käyttöä

kielitietoisuus = ymmärrys siitä, mitä kieli on ja miten se toimii

kohdistaa = suunnata, tähdätä johonkin

kriittinen = tarkasti arvioiva, arkikielessä usein negatiivisesti arvioiva

kärjistys = jonkin asian korostaminen ja liioittelu

käsitys = näkemys, mielikuva, ajattelutapa

limittäin = osittain päällekkäin

monilukutaito = erilaisten tekstien lukeminen ja tuottaminen, myös esimerkiksi kuvan ja videoiden lukeminen

mukauttaa = muuttaa johonkin sopivaksi, sovittaa

nationalistinen = kansallismielinen

normi = sääntö (esim. oikeinkirjoitusnormi)

oikeinkirjoitussuositus = ohje, miten pitäisi kirjoittaa

päivitys = julkaisu sosiaalisessa mediassa, ajantasalle tuominen

valtti = etu, korttipelissä muita vahvempi maa

yleiskieli = suositusten mukainen kieli, kirjakieli

Luku 4. Kieli ja valta

abstrakti = käsitteellinen, ajatuksellinen, ei-aineellinen, vastakohta konkreettinen
antisemitistinen = juutalaisvastainen, vihamielinen juutalaisia kohtaan
argumentoida = perustella mielipiteensä
asemoida = settelu, sijoittaminen jonnekin
juridinen = lakiin liittyvä, lailla turvattu
jyrätä = pistää matalaksi, nujertaa
kielellinen = kieleen liittyvä
kiihottaa = voimistaa jonkin toimintaa, yllyttää
konteksti = asiayhteys
kunnianloukkaus = solvaaminen, herjaaminen, toisen maineen tai kunnian loukkaus
kuuro = henkilö, joka ei kuule, kuulovammainen
kuuromykkä = aiemmin viittomakielisistä kuuroista käytetty ilmaus, nykyisin käytetään ilmauksia viittomakielinen, kuulovammainen, kuuro
lukemisvaikeus = lukemiseen liittyvä vaikeus, esim. jonkin vamman aiheuttama lukemisvaikeus tai lukemisen erityisvaikeus
mielikuva = kuvitelma, käsitys jostain asiasta
nimeäminen = nimen antaminen jollekin
rituaalinen = juhlamenoihin tms. kuuluva samanlaisena toistuva teko tai asia
saavutettavuus = jokin asia on saavutettava, jos sen voi saavuttaa helposti tai sitä voi käyttää helposti, eli asian saavutettavuus on hyvä
sananvapaus = kansalaisen perusoikeuksiin kuuluva oikeus sanoa mielipiteensä
selkokieli = kielimuoto, jota on mahdollisimman helppo lukea
sukupuolirooli = sukupuolen perusteella odotettu tapa olla ja käyttäytyä
sukupuolittava = asia, joka erottelee sukupuolet tai kohtelee eri sukupuolia eri tavalla
suvaitsemattomuus = ahdasmielisyys, toisten tuomitseminen
tulvia = vesi tulvii, kun se nousee hallitsemattomasti, tässä: kuvaannollisesti asia lisääntyy hallitsemattomasti
velvoittaa = määrätä jokin tekemään jotain, asettaa jollekin velvollisuus
vetoava -> vedota = tässä: vaikuttaa, houkuttaa, myös: pyytää hartaasti
viittomakielinen = henkilö, joka kommunikoi viittomakielellä
vihapuhe = erityisesti vähemmistöihin kohdistuva, vihaa lietsova puhe
vihkiäiset = tilaisuus, jossa jotain vihitään, esim. aviopari vihitään
viranomaiskieli = viranomaisten, esim. Kansaneläkelaitoksen virkailijoiden käyttämä kieli
virasto = laitos, joka hoitaa julkisia tehtäviä, esim. opetusvirasto, sosiaalivirasto
vyöryä = kirjaimellisesti painavien asioiden, esim. lumen liikkuminen rinnettä alas, käytetään kuvaannollisesti, kun tapahtumat etenevät ilman, että niihin voi vaikuttaa
ärhäkästi = hyökkäävästi, kiukkuisesti

Mallinnuksen sanasto

abstrakti = käsitteellinen, ajatuksellinen, ei-aineellinen, vastakohta konkreettinen
arvot = tärkeänä pidetyt asiat
asemointi = asettelu, sijoittaminen jonnekin
huolenpito = hoivaaminen, huolehtiminen

kokonaisvaltaisesti = kokonaan, täysin
koulutusala = jonkin alan koulutus, esimerkiksi lääketiede tai kulttuuriala
kurssipääällikkö = kyseisen yrityksen käyttämä nimitys henkilöistä, jotka organisoivat kurseja
optimaalinen = mahdollisimman hyvä
peitota = voittaa, päihittää
pyrkimys = yritys saavuttaa jokin tavoite
valmennuskurssi = kurssi, jolla opiskellaan esimerkiksi pääsykoetta varten
valmentautua = valmistautua
väite = varmana sanottu asia
ylivertainen = voittamaton, lyömätön

Luku 5. Kielet ja globalisaatio

alkuperäiskansa = jonkin alueen alkuperäinen väestö
enemmistökieli = alueella eniten puhuttu kieli, enemmistön puhuma kieli
globalisaatio = maailmanlaajuisiksi muuttuminen
impivaaralainen = Impivaarasta kotoisin oleva; sana viittaa *Seitsemän veljeksien* Impivaaraan; kuvannollinen merkitys hyvin suomalainen, jopa sisäänpäinkääntynyt ja kansainvälistymistä vastustava
instituutio = yhteiskunnallinen laitos
kansalliskieli = valtion tai alueen virallinen kieli
kielilainsäädäntö = kieliä ja niiden asemaa koskeva lainsäädäntö
kielipolitiikka = politiikka, joka koskee kielten asemaa ja käyttöä
kuihtuminen = riutuminen, surkastuminen, kuivahtaminen
kulttuuriperintö = ihmisten toiminnasta syntyvä henkinen ja aineellinen perintö, esim. kansantarinat, rakennusperintö, erilaiset perinteiset ammattit ja työtavat jne.
käytänne = tapa toimia
myytti = uskomus
nuoska = märkä lumi
puhujamäärä = kielen puhujien lukumäärä
sisu = sitkeys, sinnikkyys
standardienglanti = yleispuhekielinen englanti, jossa ei kuulu aksenttia tai alueellista murretta
sujuva = luistava, vaivaton, sujuu ilman ongelmia
sulauttaa = yhdistää tai sekoittaa johonkin toiseen
tarjeta = olla palelematta, olla tarpeeksi lämmin
trendikkyys = muodikkuus
uhanalaisuus = asia (kieli, eliölaji) on uhanalainen, jos se on vaarassa kuolla kokonaan pois
valtakulttuuri = enemmistön kulttuuri jossain maassa
vähemmistökieli = vähemmistön puhuma kieli

Luku 6. Suomen kielitilanne

asiakirja = kirjallinen dokumentti

autonomia = itsehallinto

avartua = laajeta

globaali = maailmanlaajuinen

hankaluus = ongelma, vaikeus

identiteetti = olemus, käsitys itsestä

ideologia = aatejärjestelmä, esim. poliittinen tai uskonnollinen ideologia

jälkeläinen = lapsi, lapsenlapsi, lapsenlapsenlapsi jne.

kansalliskieli = valtion tai alueen virallinen kieli

kansallisvaltio = valtio, jonka asukkaat ovat enimmäkseen samaa kansallisuutta

karkottaa = ajaa pois

kieliaktivismi = tehokasta toimintaa kieleen liittyvien asioiden puolesta, esimerkiksi vähemmistökielen aseman parantamiseksi

kieli-ideologia = kieleen liittyvät käsitykset ja aatteet

kuuloimplantti = apuväline, joka asennetaan korvaan ja joka parantaa kuuloa

lannistua = nujertua, masentua

läpäistä = päästä läpi, selviytyä, suoriutua

moninaistua = runsastua, muuttua yhdenmukaisesta vaihtelevaksi

moninaisuus = runsaus

moninkertaistua = tulla moninkertaiseksi

myötä = mukana, jonkin vaikuttamana

nationalismi = kansallisuusaate

neuvosto = päättävä tai neuvoa-antava ihmisryhmä esimerkiksi valtiossa, yrityksessä tms.

paluumuuttaja = takaisin kotimaahan tai takaisin vanhempien tai isovanhempien kotimaahan muuttava

radikaali = jyrkkä, äärimmäisen uudistushaluinen

rannikko = rantaseutu

saamelaiskäräjät = saamelaisten itsehallintoelin, joka ilmaisee saamelaisten virallisen kannan asioihin

sivistyneistö = sivistynyt, koulutettu osa väestöstä

stereotyyppinen = kaavoihin kangistunut, ennakko-oletusten mukainen

taata = vastata jostain

teollisuustyöläinen = henkilö, joka työskentelee teollisuudessa

tuomioistuim = oikeuselin, joka antaa tuomioita

uhanalainen = vaarassa oleva

viittoma = viittomakielen sana, joka muodostetaan viittomalla käsillä

vähemmistökielinen = muuta kuin maan valtakieltä puhuva

väestötietojärjestelmä = rekisteri, jossa on tiedot maan asukkaista

Luku 7. Suomen kielen vaihtelu ja muutos

aboriginaalikieli = Australian alueen alkuperäiskieli, aboriginaalikieliä on useita

abstrakti = käsitteellinen, ei-aineellinen, vastakohta konkreettinen

argumentaatio = perusteleminen

arktinen = pohjoiseen arktiseen seutuun liittyvä

assimilaatiopolitiikka = sulauttamispolitiikka, tähtää vähemmistön kulttuurin häivyttämiseen

diftongi = kaksi samaa vokaalia, jotka ovat sanassa samassa tavussa, esim. sanassa *työ*

dramatisointi = jonkin muuttaminen draamaksi, myös: tilanteen kärjistäminen, värittäminen, dramatiikan lisääminen

etäinen = kaukana pysyttelevä, muodollinen

goottikulttuuri = alakulttuuri, johon kuuluu vahva meikki, tummat vaatteet ja kauhuromantiikkaan liittyvät piirteet

helikopterimetsuri = metsuri eli metsätyöntekijä, joka hyödyntää työssään helikopteria

identiteetti = olemus, käsitys itsestä

imperfektimuoto = menneen ajan aikamuoto

institutionaalinen = jonkin instituution eli laitoksen mukainen tai instituutioon liittyvä

kielenriisto = kielen varastaminen tai pois vieminen, tapahtuu yleensä kielen käyttöä rajoittamalla

kieli-ideologia = kieleen liittyvät käsitykset ja aatteet

kiinteistönvälittäjä = henkilö, joka myy tai vuokraa asuntoja työkseen

konditoria = leivoksia ja kakkuja valmistava yritys

konteksti = asiayhteys

käsite = termi

laatia = suunnitella ja valmistaa jotain, esim. lait laaditaan

lautakunta = ihmisryhmä, jolla on jokin tietty tehtävä, esim. vaalilautakunta

mulkoilla = vilkuilla, tuijottaa epäystävällisesti tai jopa vihamielisesti

mullistus = käänteentekevä muutos

natiivikieli = alun perin, äidinkielenä puhuttu kieli

näläkä = nälkä (murteellinen muoto)

objektiivinen = puolueeton, asiakeskeinen

partikkeli = taipumaton sana

perskarva = kirjaimellisesti takapuolessa oleva karva, kuvaannollisesti *perskarvan varassa* tarkoittaa, että asia on vaarassa tai todella heikolla pohjalla (tyyliltään arkinen, jopa alatyylinen sana)

poukkoileva = kimpoilla, heilua ylös ja alas tai puolelta toiselle

pukata = työntää eteenpäin, kuvannollisesti jotain tulee esiin, esim. *töitä pukkaa*

sillisalaatti = salaatti, jossa on silliä, kuvaannollisesti tarkoittaa, että jokin on todella sekalaista

skeittari = skeittaamista eli rullalautailua harrastava ja/tai kyseiseen alakulttuuriin kuuluva

sketsiviihde = viihde, joka perustuu humoristisiin esityksiin ja hauskojen tilanteiden esittämiseen

sosiaalinen (tausta) = yhteiskunnalliseen asemaan liittyvä tausta

subjektiivinen = omasta asenteesta riippuva, puolueellinen

stereotyyppinen = kaavoihin kangistunut, ennako-oletusten mukainen

termi = sana, jolla on esimerkiksi tieteenalalla jokin tietty merkitys, vrt. käsite

typografinen = sivun asetteluun liittyvä, esimerkiksi tekstin koko ja asettelu

virkerakenne = virkkeen koostumus, erilaisten lauseiden järjestys ja suhde virkkeessä

välitön = luonteva, avoin

Luku 8. Kielen rakenne

abstrakti = käsitteellinen, ei-aineellinen (vastakohta konkreettinen)

häivyttää = piilottaa näkyvistä, hälventää

johdin = kieliopissa: kielenaines, jonka avulla sanasta muodostetaan uusi sana, esim. sanassa *tekijä* on *-jä*-johdin **johdos** =sana, joka on johdettu toisesta sanasta (esim. *tehdä* --> *tekijä*)

kielioppi = kielen rakenteiden kuvaus

lauseenjäsen = lausekkeen tehtävä lauseessa (esim. subjekti tai objekti)

lauseenvastike = rakenne, joka vastaa sivulausetta mutta jonka verbi ei ole persoonamuodossa vaan nominaalimuodossa

lausetyyppi = lause luokiteltuna käyttötarkoituksensa mukaan esimerkiksi väitelauseeksi tai kysymyslauseeksi

modus = verbien tapaluokka (esim. konditionaali)

passiivi = verbimuoto, josta ei näy tekijää (esim. *tehdään*)

sanaluokka = sanaryhmä, jonka sanat taipuvat samalla tavalla ja toimivat samanlaisissa käyttötarkoituksissa

sijamuoto = nominien taivutusmuoto (esim. genetiivi tai partitiivi)